

Жас
Түркістан

Шілде-тамыз 4/2002

Ақын
Өтежан Нұрғали

ҚАЙРАТ ТАНЫТҚАН ҚАЙРАТКЕРЛЕР

Мәкен УАҚ

АЛҒЫ СӨЗ

Күнделікті тынымсыз күйкі тіршіліктің күйбеңдерімен жүріп, “ер жасы – елуден” асып, “пайғамбар жасы” ауылына да бет түзеппін. Әрине, бұл аз жас емес. Көптеген қиыншылықтарды бастан өткізіп, небір айтыс-тартыстардың алуан түрлерін көргеніммен, ең қуаныштысы сол, маңдайыма жазылған айтарлықтай бақыт – екі дүние есігін айқара ашыппын. Ашып айтсам, кешегі өткен Кеңестік заман мен бүгінгі “шалажансар капиталистік” дәуірдің дәмдерін татуға Жаратқан Иеміздің маған да тиесілі несібелерін бұйыртқанына шын ризашылығымды білдіремін. Ата-бабаларымыз бірнеше ғасырлар бойы армандап, Қайрат, Ләззат, Ербол, Сәбира сынды Желтоқсан көтерілісінің боздақтары көре алмай кеткен Тәуелсіздікті алғанымызға да 10 жыл толыпты.

Бірталай өзгерістер болып, “елу жылда – ел жанаға” көздеріміз де, өздеріміз де үйрене бастадық. Заман ағымына сәйкес, Тәуелсіздігіміз жолында күрес отырып, оны баянды орнықтыруға ат салысқан бірқатар қайраткерлер бой көрсетті. Елім-жерім деп, жүректері жалындап алаулаған ұлтжанды да арқалы азаматтар қажымай-талмай күресіп келеді. Ондаған жылдарым қоғамдық жұмыстармен, әрі аруағыңнан айналайын Қайрат сынды біртуар ұлдың рухын құрметтеу шараларымен айналысуыма байланысты көптеген қайраткер-тұлғалармен кездесуіме тура келді. Бағыма қарай, қайсы бірімен

бір сәтке ғана жүздесем, базбірімен қарама-қайшы пікірталаста таныстым. Кейінірек бір-бірімізді жете тани, етене жақындаса бастаған азаматтар да дараланды.

Халқымызға танымал осындай тұлғалармен танысып, жүздескеніме өзімді бақытты жандардың қатарында санаймын. Құрметті оқырман! Осы еңбегімде әр қайсысына жеке-жеке өз пікірімді білдіре келе, сіздерді кей деректерден хабардар еткім келіп отыр. Менің шынайы түрде жазған сараптамаларыммен мүмкін келісерсіздер немесе келіспессіздер, болмаса, жатып кеп сөгерсіздер, бірақ, жан-жақты, зерделей де зерттей оқуларыңызды өтінемін...

Құдайға шүкір, бүгінде халқым, елім, жерім деп, қабырғалары қайысып жүрген қайраткерлер жетерлік. Өкінішке орай, халықтың атынан сөйлегенсіп, жоғарыдағы ат төбеліндей билеуші топтың сойылын соғып, “иелеріне жағымпаздана үрген төбеттердей” белгілі деген ел азаматтарының әр қаламын аңдап, олардың балақтарына жармасып жүрген “көсемшіл көкектер” де баршылық. Қынжыларлығы сол, қалың жұртшылықтың басым көпшілігі “көсемшіл көкектерді” дөп басып, ажырата алмай, айтқандарына сеніп, кейде айдағандарына көңіл келеді...

Осындай келеңсіздіктердің кесірінен Алла Тағаланың сыйлаған несібелерінен айырылып, терең саяси-экономикалық дағдарысқа душар болып отырмыз. Мемлекетіміздің негізгі тұтқаларын ұстаған лауазымды мырзалар мен Парламенттегі халық қалауларының басым көпшілігі еліміздің болашағына, қалың жұртшылықтың келешегіне жандары ауырмайтын тоғышарлар.

МҰХТАР ШАХАНОВ

Желтоқсан көтерілісінің қарманы – Қайрат Рысқұлбеков Мойынкүм ауданының Бірлік ауылында туып өскен болатын. 1986-жылғы көтерілісте оған “Савицкийді өлтірген қылмыскер” ретінде әділетсіз сот шешімімен ең ауыр – ату жазасы берілген еді. Қайрат оқыған мектепте математика пәнінің ұстазы Сейіткәрім Қожаназар 1987-жылғы аудан мұғалімдерінің тамыз мәслихатында Қайраттың ауыр жазасын жеңілдету жайлы лауазымды басшылардың қарсылығына қарамастан үндеу көтеріп, кейіннен 1990-жылы құрылған Парламенттік комиссия төрағаларының бірі Қ.Мырзалиевке апарып таныстырған болатын. Сонда Қадыр аға Секеңе Қайрат қорын құрып, көпшілік болып, қолға алындар деген еді. Мен сол кездерде Сейіткәрім ағамен тығыз байланыста болдым. Қайраттың тағдыры, оның өлімінің құпиясы бізді көп толғандыратын. Көнінен кеңесе келе, 1991-жылы Наурыз мерекесінде көршілес Бірлік, Биназар, Жасұлан ауылдары тұрғындарының бас қосу жиынында бастама көтеріп, Қайрат Рысқұлбеков атындағы қордың есепшотын аштық.

Қайрат 1981-83 жылдары Бірлік ауылындағы Киров атындағы орта мектепті бітіріп үлкен өмірге жолдама алған болатын. Осы мектепке қыршын боздақтың есімін бергізу айтарлықтай айтыстартыспен басталды. Сол кездерден бастап, жоғарыдан демеу іздеп Мұхтар Шахановқа шығуға тура келді. Алғашында телефонмен хабарласып тұрдық. Сонда Мұқан:

– Жігіттер, аптықпай, сабырлық сақтап, байсалды қимылдандар – деп, басу айтумен болды. Кинорежиссер Қалдыбай Әбенев басқарған желтоқсаншықтар: Құттыбек Аймаханов, Бек Сүлейменов, Нұрлыхан Ескендіров, т.б. келіп мектепте келсе-

— Ескерткіш орнаттың, енді тікелей, Қайраттың өлімінің құпиясын ашуға шық. Бұлар енді саған кедергі келтірмейді, деп, нық сеніммен айтты. Мен болсам, Семейдегі жігіттерге хабар жіберіп едім, үлгере алмады, жақында оларды шақыртып, сізге жолықтырамын, дедім... Өнегелі де ұлтжанды қасиеттерімен көзге түскен қазақ жастарына Қайрат атындағы сыйлық тағайындамақшы болдық. Осындай игі шарамен демеушілер іздестіре Алматыға барған сапарымда Мұхтар ағаға да жолықтым. Сыйлық жайлы айтқанымда, ол кісі қолдап, тек, үміткерлер жасына шектеу қоюдың жөні жоғын білдірді. Содан кейін мені отыра тұр, қазір тергеушілер келеді деді. Көп ұзамай екі жігіт келді. Жанымызда Қайраттың әкесі Ноғайбай аға және бір-екі адам болды. Қайсысын Сәрсенбаев деп, анықтап алып, Мұхтар ашуға басты: (оның ашуланғанын алғашқы көруім) — тергеу басталғаннан бері 6 ай өтті. Неге Семейге барып, Сәкежановқа жолықпадыңдар? Түрмені неге тексермедіңдер? Әлде, сендерге Жоғарыдан біреулер бір-нәрсе деп жүр ме деп бұрқан-тарқан болды. Тергеушілер болса, жұмыстары көп екенін, үлгере алмай жатқанын айтып ақталғаныды... М.Шаханов хабарласып тұрындар деп, шығарып салды.

Семейдегі көмектесетін жігіттердің бірі Мерей Көшкіновке қайта-қайта хабарласып тұрдым. Ол 1993-жылдың наурызының басында Мойынқұм ауданына келіп, екеуіміз жан-жақты ақылдаса келе, Алматыдағы Мұхтар хабарласып, наурыздың 9-ында кездесетін болдық. М.Шаханов үшеуіміз тың тыңдалады деп, кабинетте емес, дәлізде сөйлестік. Мұхтар — Власенконы алдырып, онымен жеке сөйлескім келіп еді, бірақ, милицияның екі қызметкері жанымыздан кетпей қойды, Власенко бірде Қайратты өлтірген мен дейді де, іле-шала басқаша сөйлеп кетеді. Ол есалаң құсап қалған. Жеке қалғанымызда мүм-

кін шынын айтатын ба еді, — деді. Мерейге тың деректер табылып, жеткізе алса, өзі оларды әрдайым қорғайтынын айтып уәде берді. Және де депутаттық ресми құжатына хат жазып, Семейдегілерге маған сенімді түрде көмектесулерін өтінді.

Поезбен Семей сапарына шыққаннан-ақ, Мерей Мұхтар сенімсіздік білдіріп, осы жұмыстарды аяғына дейін аяқтамайды деді. Екеуіміз ренжісіп те қалдық. Мерейдің басқалардан өзгеше қасиеті, қай адамды болмасын бір көргеннен-ақ, оның қандай екендігін дөп баса айтатын көрегендігі бар болатын. Сіздер тағайындап жатқан Қайрат атындағы сыйлыққа Коммунар Табей таласады, онымен дұрыс қарым-қатынаста болуға тырысыңыз, өйтпесеңіз ол сізге көп кедергілер келтіреді деген еді. Кейін бәрі де айнақатесіз алдымнан шықты. Сондай-ақ, 1991-жылы біздің Елбасымыз жайлы айтқан болжамы да дәлме-дәл келді.

Облыстық прокуратураның тергеушісі Сиязбек Сәкежановты тауып, жол сапарымның мән-жайын айтып түсіндіріп едім, менде біршама деректер болуы керек, 2-3 күнде тауып беремін деген уәдемен шығарып салды. Айтқан мерзімінде Сиязбек деректерін тауып бере алмай: — Мұхтар Шахановтың өзі шақыртсын, ол кісіге айтатын ауызша мағлұматтарым бар деп, басқа сарынға көшті. Қайраттың мәйітін көрген дәрігер-сарапшы Болат Шалағановты да таба алмадым, қызметі ауысып кетіпті.

Ақсуаттан келіп Дәулет Әубәкіровты тауып беремін деп уәделескен ақын Серік Жұматовтың әкесі аяқ астынан ауыр халде ауруханаға түсіпті. Сонымен күте-күте он шақты күн жоғалтып, Ақсуаттағы Серікке барып едім, әкесі тәуір болған соң Семейдегі Дәулет Әубәкіровты тауып, маған хабар беретін болды. Аудан басшыларының бірі — Бақыт Қойшыбекова Серіктің жол сапарына көмектесуге уәде етті... Қайтар

жолда Алматыдағы М.Шахановқа жолығып, С.Сәкежановтың сәлемдемесін жеткізіп едім, ол әбден ренжіді, неге өзі уақыт тауып келе бермейді деп!

1993-жылдың сәуірінде Қайраттың әкесі Ноғайбай аға ауыр науқастан қайтыс болған еді. Соған байланысты көңіл айтуға келе алмаған Мұхтар жолыққанымда, қырқын өткізетін кезде хабар бер деген-ді. К. Рысқұлбековтың қайтыс болғанына мамырдың 21-інде 5 жыл толуына орай Тараздық Әлмұқан Исақов мырзаның көмегімен Қордайда оның мектебіне Белгі тас жасаттырған едік. Мамырдың 21-інде Белгі тасты орнатып, әрі әкесінің қырқын өткізбекші ниетпен Мұхтар ағамызға хабар бергенбіз. Белгі тасты жасауға Қордайдағылар үлгере алмай, бір күн кешіге, тура 21-інде алып келсек, Мұхтар да бізден бұрынырақ Қайраттың туыстарына жетіп көңіл білдіріпті.

Жақын ағайындары Балтабек Таубалдиев қонақтарды үйіне дәмге шақырды. Шәй үстінде М.Шаханов біздің сауалдарымызға байланысты: — 1989-жылы халық депутаттарының I съезінде желтоқсан оқиғасы жайлы айтайын деп, сессияны басқарып отырған Лигачевқа экология және Арал туралы айтам десем, жолататын емес. Содан ебін тауып, М.Горбачевқа жолығып едім, оның өзі Лигачевтарға Шахановқа сөз беріңдер, экология жайында айтады деп, рұқсат әперді. Әрине, мінбеге шыққан соң бірден Желтоқсан көтерілісі жайлы сөйлеп кеттім. Артымнан тоқтат-тоқтат деген ызалы дауыстар шығып жатты. Мен оған қарамастан аяғына дейін айтып шықтым. Андрей Сахаров елдің көзінше қаймықпай қолымды алып, жүзден астам депутаттың қолын жинасаң Парламенттік комиссия құруға болады деп, ақыл айтты. Б.Ельцин де қолдады.

Асқар Ақиев пен жүргізуші қырғыз жігіті және Сахаров пен Ельцин де алғашқылар болып қолдарын қойды. Талдықорған

облысынан, аты-жөні есімде жоқ, қызылшашы-депутат әйел қолын қойып еді, Қазақстанның басшылары оны қыспаққа алып, қолын өшірттірді. Күндіз-түні 3-4 күн қонақ үйлердегі депутаттарды аралап ұзын санын 120-ға жеткізіп, халық қалауларының көзінше төрде отырған М.С.Горбачевқа әкеп құжаттарды тапсырғанымда, мені атарға оғы болмай, қолымнан жұлып алды – деп, ағынан жарылған еді.

1993-інші жылы шілденің сонына таман ақсуаттық ақын Серік Жұматовтың көмегінің арқасында көптен бері іздеген адамым Дәулет Әубәкіровты таптым. Ол, бірақ, Қайраттың суретінің пленкасын бермеді. Сақтап жүргенім бір орыс жігітінің өліп жатқан суреті екен деді. Д.Әубәкіров 1991-жылы Семейде жолыққандағы “Қайрат төсекте бүк түсіп жатқан болатын, мойнында болар-болмас дақ болған еді” – деген сөздерін тағы қайталады (2000-жылдың қарашасында Тарбағатай ауданындағы Көкжыра ауылында қайтыс болған күйеу балам Амантай Мұқанұлының от басына көңіл білдіруге қарындасым Әтіркүл екеуіміз барғанда Серік Жұматовқа тағы да жолықтым. Серіктің айтуы бойынша, қолындағы пленка Қайраттікі екен. Дәулет соны маған беруге қорқыпты. Ал соңғы сәтте Қайратпен бір камерада жатқан Власенко белгісіз себептермен қайтыс болып кетіпті, – деді. Сонда мен Серікке ренжи, Дәулет ешқандай намысы жоқ, әбден жалтақ жігіт екен ғой. Он жылдан бері сол пленканы неге бізге бермей қорқып жүр. Жақын араларда хабарласып, маған 2-3 суретін салып жіберіңдерші деп едім, содан бері еш хабар жоқ).

Д.Әубәкіровтың тигізген көмегі – Болат Шалағановты тауып берді. Болат басқа жұмыста жүрсе де қашпақтамай, айтқан уәдесінде тұрып, түрмедегі Қайрат жатқан 21-камераға бізбен бірге кіріп, болған, көрген сәттерін Семей облыстық теледидарының тілшісі

Тілеген Ахметовтың сұрақтары бойынша айтып берді. Болаттың айтуы бойынша да: – Қайрат бүк түсіп, тізелерін бауырына алып қырынан жатқан. Мойнында болар-болмас дақ бар болатын. Жарақат белгілері жоқ. Адам жоғарыда асылмай-ақ, жерде отырып-ақ, буынып өле береді. Менің түсінігімше, Қайрат дем жетпей, тұншығып өлген сияқты” – деді де, сарапшылар Актіге қол қоймаса да бола беретінін айтты.

Камера қабырғаларының ені 2-2,5 метр шамасында 3 метрдей биіктіктегі тор көзге жіп пен іш көйлек (ол да Власенконікі) байлап, солай байлаулы тұрыпты. “Өзін-өзі” асқан Қайрат қалайша тізесін бүгіп тұра алады?! “Саяси қылмыскер” ретінде асылып қалған адамды неге жан-жақты тексеріп, оны суретке түсіріп барып, сонан соң ғана жерге жатқызбаған?.. Осыдан он шақты жыл бұрын бізбен қанаттас үйлерде бір жас жігіт асылып қалған еді. Ауылды жер болса да, таңертең көрген туыстары мен көршілері 60 шақырым қашықтықтағы аудан орталығынан сарапшы-тергеушілер келіп тексерулерін бітіргенше, тұс ауғанша күтті.

Қазақстанның бір қиырындағы түрмеден әдейілей алдырылып, Қайратпен бір камераға орналастырылған қандыбалақ Власенко оны “асылып” тұрған жерінен шешіп алып, қолдан демалдырып жатыпты-мыс деген желеулі дәлелдер дайындалыпты. “Саяси қылмыскер” – Қайраттың өзін жеке дара жатқызбаған?! Содан санаулы күндер бұрын кейіннен ақталып шығатындығына сенімі мол Қайраттың ату жазасын 20 жылға өзгерткенін естігенде, секіре қуанған азаматтың көп ұзамай-ақ өзін өлімге қиюы да қисынсыз, тіптен мүмкін емес... Ашығын айтпаса да, Болат Шалағановтың берген жауаптарына қарағанда, Власенко Қайраттың таңғы тәтті ұйқысын пайдаланып, оны тамағынан қылғындырып, ... тұншықтырған. Анық-қанығы осы!..

Мұхтар Шаханов ағамыз осы Семей сапарының сәл алдында ғана Қырғызстанға елшілік қызметке ауысып кеткен еді...

Бір жолы Алматыдан “Қайраттың өліміне байланысты материалдық шығындарыңызды қайтаруға төлеу өтемі туралы мәселе 1993-жылы шілденің 20-сында Жоғарғы Сотта қаралады, келіңіз” – деп анасы Дәметкен Асанбаеваны шақырған ресми қағаз келді. Жан-жақты ақылдаса келе, Семей сапарының жақындауына орай, мен де ілесіп баратын болдым. М.Шаханов болса Қырғызстанда. Коммунар Табейді тауып, мән-жайды түсіндірдім. Ертеңіне Алматы теледидары мен “Таңшолпандағы” жігіттерге де хабар беріп, оларды сот процесіне шақырттым.

Басталған күні өзім де қағынасып, мынадай қиыншылық кезеңдерде Қайраттың туыстарының тұрмыс жағдайларының нашар екендігін, аса қажетті жағдайда қор басқармасы есебінен де көмек беріліп келгендігін, сондықтан да оларға мемлекет тарапынан жеңілдікті жәрдемдер қажет деген тілек айттым. Осы пікірлерді бірер жыл бұрын Алматы теледидарынан ғалым-жазушы Сәрсенбі Дәуітпен келінен берілген сұхбат-әңгімеде де білдірген едім. Онда Қайраттың ғана емес, Ербол, Ләззат, Сәбира сынды жас боздақтардың туыстарына да мемлекет тарапынан жеңілдіктер берілуі жөн деп, орынды деп атап өткенбіз.

Жоғарғы сот мүшелері тағы да керекті құжаттар дайындап, бір-екі күннен кейін келерсіздер деді. Мен болсам, Ақсуаттық ақын С.Жұматовпен уәделесіп қойған болатынмын. Оған жеделдете жетуім керек. Әрі Семейдегі жігіттерге хабарласып, Қайраттың өлімі жайлы деректер алып қайтуым керек еді. Қ.Рысқұлбековтың анасы және Коммунармен ақылдасып едім – “Семейге жүре бер, сотта өзіміз бір амал табамыз”, – деді. Кетер кезде, К.Табей:

— Деректер табылып қалса, қайтарда соғып кетіңіз, — деген...

Үде бойынша, қайтар жолда соқтым. Түрменің қанды 21-камерасында айтылған Б.Шалағанов пен біздің пікірлеріміз жазылған бейнетаспаны “Таңшолпанда” Кенжебай Ерсайынның көмегімен Коммунарға көрсеттім. К.Табей Қайраттың құны деп 31 миллион сом (62, 5 мың теңге) берілетінін естіртті. Анасы Дәметкеннен сұрағанымда, материалдық шығын есебінде берілетінін айтты...

Содан бастап Қайраттың қорына қаражаттың келуі мүлдем тоқтап қалды. Жанашыр жігіттер “Қайраттың құнын алып қойды, енді қорға байланысты жұмыстарыңды әуре болмай тоқтатқаның жөн, енді ешкім қолдамайды” деді. Арада екі жылдай өткенде анасына: “Қайрат жайлы жинақ дайындап жатырмын, өзіңіз алған 31 миллион сомды оның құны емес, материалдық көмек ретінде алғанмын” деп жазып беріңізші дегенімде, Дәметкен тәтеміз: “Ақшаны аларда Қайраттың құнына алдым деп қағазға қол қойып қойдым ғой” дегенде, есенгіреп отырып қалдым...

Қ. Рысқұлбеков атындағы мектептің жетекшілерімен кеңінен ақылдаса келе Президентіміз Н. Назарбаевқа, Парламент төрағасы Ә. Кекілбаевқа, “Жас Алашқа”, Телерадио корпорациясының басшысы Ә. Көпішевке, “Азаттық” Радиосына Қайраттың “құны” жайлы наразылығымызды келтіре 127 кісі қол қойған Үндеу хат жібердік. Жоғарыдағы жорықсыздықтар туралы “Азаттық” Радиосы екі мәрте толыққанды хабар берді. Қалғандары үн-түнсіз қалды...

Сөйтіп, Қайраттың өліміне себепкер болған лауазымды басшыларды әлі күнге дейін дөп басып айта алмай келеміз. Ал, Мұхтар Шахановпен осыдан 5-6 жыл бұрын Бішкекте Шыңғыс Айтматов екеуі бірлесе жазған “Құз басындағы аңшының зары”

кітабінің тұсау кесер рәсімінде жолыққан болатынмын. Адам өте көп, амандасқанымыз болмаса, сөйлесе алған жоқпын. Бірақ, өткен жылдары тосын, күтпеген жағдайда, жоғарыдағы лауазымды ағалардан маған елшілікке көптен бері таныс, сыйлас азамат келіп еді, соған байланысты туындаған мақала мынау:

МӘСКЕУДЕН КЕЛГЕН ҚОНАҚ

Халық қаһарманы Қайрат Рысқұлбековтың кіндік қаны тамған жері Бірлік ауылында 1992-жылы 10-қыркүйекте орнатылған ескерткішіне демеушілік жасаған 1-топ мүгедегі Мамырбек Әбдірахманов еді. Мәкең ескерткіштің ақшасын төлеп қана қоймай, Қайрат мектебінің озат оқушыларына стипендия тағайындап, Қайраттың ата-анасына көмек ретінде қаражат берді.

Ол бүгінде Мәскеу қаласында қызмет етіп жүрсе де, қолы қалт еткенде жас боздақтың Отанына келіп, оның рухына бағыштап құран оқытып тұруды ұмытпайды. Осындай мақсатпен 2000-жылы маусымның басында келген Мамырбекті Қайраттың інісі Ришат пен Сәрсенбай деген жігіт үшеуіміз Алматы-Мәскеу пойызына Шу теміржол бекетінен шығарып салған болатынбыз. Көп ұзамай маусымның 26-ында М. Әбдірахманов таксилетіп азанмен үйге келді. Шілденің аптап ыстығында бірнеше мың шақырым жердегі Мәскеуден қос балдақпен әуресарсанға атсабылтып жүргеніне таң қалдым. Шәй-пәй ішіп, аптығын басқан соң Мамырбек онашалау сәтті пайдаланып, жолсапар мәнісін түсіндіре бастады.

1997 жылы М. Шаханов пен Ш. Айтматов бірлесіп

жазған “Құз басындағы аңшының зары” кітаптарының Бішкек пен Мәскеудегі тұсау-кесер рәсімін өткізуге қомақты қаржы аударып көмектесіпті. Сол себептен де олармен Мамырбек айтарлықтай сыйластықты қарым-қатынаста екендігін білдірген. 2000-жылы маусымның 20-сына таман, М. Шаханов, Ш. Айтматовтармен кездескенде олар ақылдаса келе Мәскеуге іссапарымен барған Н.Ә. Назарбаевқа Мамырбекті таныстырмақшы болады.

Нүрекеңе Мамырбекті Шыңғыс Айтматов кездестіреді. Шақанның беделі Президентіміздің алдында өте жоғары көрінеді. Ол кісі Нұрсұлтан Әбішұлына М. Әбдірахмановтың қос балдақпен жүріп тындырған еңбектерін айта келе, Қайрат Рысқұлбековтың рухын қастерлеуге де айрықша көмектескенін еске салады. Сонда Нұрсұлтан Назарбаев:

— Қ. Рысқұлбековтың туыстарына Қайраттан да дүние жақын көрінеді. 1996-жылы Рысқұлбековқа Халық қаһарманы атағын берерде оның анасы қабылдауымда болып, Алматыдан 5 (бес) бөлмелі үй сұрады (бұрынырақ “Мамыр” шағынауданынан екі бөлмелі пәтер берілген еді). Қайраттың құны деп те, басқалай да қомақты қаражаттар алды. Тараздан да пәтер беріліпті. Жамбыл облысының басшылары “Жигули” автокөлігін сыйлапты. Қайраттан басқа да Ербол Сыпатаев, Ләззат Асанова, Сәбира Мұқаметжановалар Желтоқсан көтерілісіне байланысты қайтыс болған жоқ па еді. Олардың туыстары бізді мазалап жәрдем сұрамай-ақ жүр ғой. — деген Нүрекеңнің ренішін М. Әбдірахманов жан-жақты жеткізді.

Президентіміз Мамырбекке көмектесетінін білдіріп,

жылы қоштасыпты да, Шыңғыс Айтматов екеуі оңаша қалыпты... Сыртқы дәлізде Шықан М. Әбдірахмановқа: — “Інішекке (мені айтқан болу керек) сәлем айт, Желтоқсан көтерілісі мен Қайрат Рысқұлбековке байланысты істерді қозғай бермесін, өйтпесе кейін өздеріне қиын соғуы мүмкін” депті. Ал, Мұхтар Шаханов “Тәуелсіз комиссия құрмасын!” деген сәлемімді жеткіз деген соң Мәкең алып-ұшып сонау Мәскеуден маған келген беті екен. Мамырбек М. Шаханов, Ш. Айтматовтармен кездестіруім керек деп, мені Бішкекке баруға үгіттеді. Мен оған айттым:

— Мұқанды да, Шыңғыс ағаны да әрқашан құрмет тұтамын. Мұхтар Шаханов Қайрат Рысқұлбековке байланысты шаралар бір кісідей көмектесе алды. Осылар жайлы “Ер намысы — ел намысы” кітабында кеңінен жазылды да. Ал Шыңғыс Айтматовты бүкіл әлем таниды, құрметтейді. Ашып айтсам, тәуелсіз комиссия құрудағы мақсатымыз үлкен еді. Мұхтар ағаның шамасы жетпеді ме, халыққа қажет ащы шындықтар әлі толықтай ашылған жоқ. Желтоқсан көтерілісіне қатысқан азаматтардың нақтылы есімдері әлі күнге дейін жұртшылыққа белгісіз. Сондай-ақ Желтоқсан боздақтарының өліміне, жазықсыз жапа шеккен жандардың азапты өміріне кінәлі лауазым иелері осы уақытқа дейін анықталмай отыр. Біз осылардың аққарасын анықтап, халыққа жария етуіміз керек. Бұл маңызды істер қазақ елінің тарихына, болашақ ұрпақтарымызға ауадай қажет емес пе. Осындай ұлағатты шараларға ат салыспай, қалайша үн-түнсіз қарап отырамын.

Біз 1991-жылы 22-наурызда Мойынқұм ауданында Қ.

Рысқұлбеков атындағы қордың есепшоты ашылғандығы туралы көпшілікке жарияланған соң кешкісін туыстарына жолығып, қор ашқандағы мақсатымызды ортаға салып, жиналған қаражатты тек Қайраттың рухын қастерлеуге байланысты игі шаралар ұйымдастырып тұру үшін жұмсаймыз деп Сейіткерім Қожаназар екеуіміз жан-жақты түсіндіргенбіз. Бірақ Қайраттың әке-шешесі мен бауырлары қорға түскен қаржыдан анаған-мынаған ақша керек деп ақша сұрауларын қоймады. Кейіннен есептеп байқасақ, оларға әжептеуір қаржы беріліпті. Олардың кейбір жағымсыз қылықтары біздің жұмысымызға кедергі келтірді. Туған ауылындағы мектепте Қайраттың есімін бергізерде көптеген ағайындар оның туыстарының кемшілігін айтып, едәуір қарсылық көрсетті.

Қайрат бүгінде Рысқұлбековтар әулетінің немесе Мойынқұм ауданының ғана емес, барша қазақ халқының аяулы перзентіне айналған жоқ па. Сондықтан басшылар Қ. Рысқұлбеков атындағы қорға көмектесіп, оның рухын құрметтеуге, сегіз жыл оқыған Шу ауданының орталығы Төле би ауылы мен Алматыда оған Ескерткіш орнатып, Желтоқсан құрбандарына Мұражай ашып, Сәулет-құрылыс академиясына жас боздақтың есімін бергізіп, Қайрат атында халықаралық сыйлық, стипендия тағайындалса нұр үстіне — нұр болмас па еді. Мұндай игі шаралар Қайрат Рысқұлбеков үшін ғана емес немесе біздің атағымызды шығару мақсатында емес, жастарымызды ұлтжандылыққа, адамгершілікке тәрбиелеу қажет қой.

Шындығына жүгінсек, 1986-жылы Желтоқсан көтері-

лісін ұйымдастырушылар жайлы осы уақытқа дейін көмескі болып келе жатыр. Рас, Желтоқсанды жарыққа шығаруда Мұхтар Шаханов айтарлықтай еңбек етті. Мұқанның 1989 жылы КСРО Халық Депутаттарының съезінде экология мәселесін қозғаймын деп, Бас хатшы Горбачевты алдандырып, мінберден Желтоқсан көтерілісі туралы батыл түрде мәлімдегенінің өзі ерлік емес пе?! Артынша комиссия құруға мәжбүр етіп, сол бір қаралы күндердің бетпердесін сыпыруға әрекеттенген еді...

Өкінішке орай, Желтоқсанның құпия сыры әлі күнге дейін толықтай ашылмады. Яғни, жоғарыдағы Парламенттік комиссия да, баспасөз ошақтары да, жеке қайраткерлер де Желтоқсан көтерілісіне бірден-бір кінәлі лауазым иелерін дәлме-дәл көрсете алмай келеді. Бірінің айтқандарын бірі қайталап:

— Горбачев, Колбин, Камалиденов, Мендібаев, Разумовский, Соломенцев, Власов, Мирошкин, Чебриков, Князев, Басаров, Дубиняк, Елемісов, Айтмұханбетов, және тағы басқалар деп жалғастырумен есіл уақыттарын ысырап етті. Шын мәнінде “Жабулы қазан әлі күнге жабулы” күйінде қалып келеді. Сондықтан бұл мәселеге мен өз басым қайта-қайта оралып, оған әр қырынан шындық сәулесін түсіруге әрекеттеніп жүрмін. Қайрат қорын құрудағы мақсаттарының бірі де — осы, көпшілікке Желтоқсан оқиғасының шындығын көрсету, соған үлесімді қосу.

Мәскеуден келген қонаққа осы айтқандарымды М. Шаханов пен Ш. Айтматовқа жеткізуін сұрадым...

(Жалғасы бар).